

Hrvatska dijalektalna baština u dječjem vrtiću

Krajačić, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:640406>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

MONIKA KRAJAČIĆ
DIPLOMSKI RAD

HRVATSKA DIJALEKTNA BAŠTINA
U DJEČJEM VRTIĆU

Zagreb, srpanj 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Monika Krajačić

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Hrvatska dijalektna baština u dječjem vrtiću

Mentorica: doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, srpanj 2021.

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici doc. dr. sc. Jeleni Vignjević na brojnim stručnim savjetima, strpljivosti i korektnoj suradnji. Također, zahvaljujem svojoj obitelji na beskrajnoj podršci i razumijevanju u vrijeme izrade diplomskog rada i tijekom cijelog studiranja.

Dijete uvijek može odraslog naučiti trima stvarima:

*da bude veseo bez razloga, da bude uvijek nečim zabavljen i da se zna svom snagom zauzeti
za ono što želi.*

~ P. Ceolho, Peta gora

Sadržaj

Sažetak
Summary
1. UVOD	1
2. HRVATSKI JEZIK I NARJEČJA.....	3
2.1 Štokavsko narječje	4
2.2 Čakavsko narječje	5
2.3 Kajkavsko narječje	6
3. DJEČJE OVLADAVANJE JEZIKOM	8
3.1 Razvoj dječjega govora	8
3.2 Roditeljska i odgojiteljska uloga u stvaranju poticajnog okruženja za djetetov govor.....	11
4. IDENTITETSKA SASTAVNICA ODGOJA I OBRAZOVANJA U RANOJ DOBI.....	13
4.1 Tradicijske igre	15
4.2 Tradicijske drvene igračke.....	19
5. UKLJUČIVANJE HRVATSKE DIJALEKTNE BAŠTINE U RANI ODGOJ I OBRAZOVANJE – PRIMJER DOBRE PRAKSE	20
5.1 Čakavsko narječje u dječjem vrtiću – prikaz aktivnosti	21
5.2 Kajkavsko narječje u dječjem vrtiću – prikaz aktivnosti.....	33
6. ZAKLJUČAK	44
Literatura.....	45
Prilozi	47
Izjava o samostalnoj izradi rada	48

Sažetak

Ovaj diplomski rad bavi se hrvatskom dijalektnom baštinom, točnije osvještava značenje jezika u životu čovjeka i pridaje važnost razumijevanju hrvatskih narječja kao sržne odrednice hrvatskoga jezika i kao nacionalnoga jezičnog bogatstva. Rad se sastoji od pet dijelova.

U prvom dijelu rada donose se osnovni podatci o hrvatskom jeziku i narječjima, o značajkama svakog od triju hrvatskih narječja: čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga. Za svako se narječje navodi podjela na dijalekte te njegovo prostiranje u Hrvatskoj i izvan nje. Spominju se za svako narječje i neki od književnih autora koji su pisali ili pišu na tom narječju.

U drugom dijelu otvara se tema dječjega ovladavanja jezikom, odnosno razvoja dječjega govora u višeidiomatskoj okolini u kojoj je u uporabi narječje ali i standardni hrvatski jezik, a u mnogima i još koji jezik. U skladu s time ističe se i važnost poticajnog okružja za razvoj dječjega govora, a koje bi djetetu trebali osigurati roditelji u užoj i široj obitelji te odgojitelji u ustanovama za rani odgoj i obrazovanje. Navode se u radu i konkretni načini, razne aktivnosti jezičnoga izražavanja, kojima bi se mogao poticati govorno-komunikacijski dječji razvoj.

U trećem dijelu stavlja se naglasak na vrijednost nacionalnog identiteta, a većina podataka temelji se na dokumentu *Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014). U skladu s tim dokumentom, na predškolsko se razdoblje gleda kao na ključno razdoblje za razvoj djetetova identiteta, a među aktivnostima kojima se potiče dječji jezični odgoj izdvajaju se tradicijske igre kao one u kojima je sjedinjena jezična, kulturna i identitetska sastavnica, no na žalost su sve manje prisutne u dječjoj igri. U posljednjem odjeljku četvrtoga dijela donosi se popis igara koje su se nekada igrale, a danas su sve bliže potpunom zaboravu.

U četvrtom dijelu srž je ovoga diplomskog rada jer se navode konkretne informacije o mogućnostima uključivanja hrvatske dijalektne baštine u rad s djecom u dječjem vrtiću. Opisuju se aktivnosti koje su provedene, njihovi rezultati i dječje reakcije.

Ključne riječi: *dječje ovladavanje jezikom, hrvatska narječja, tradicijske igre*

Summary

This thesis deals with the Croatian dialect heritage, more precisely raises awareness of the importance of language. It also attaches importance to the acceptance of all Croatian dialects as the core determinants of the Croatian language and as a national linguistic wealth. The paper consists of five parts.

In the first part of the paper are shown basic data on Croatian language and dialects. Furthermore, shows characteristics of each of the three Croatian dialects: “*čakavsko*”, “*kajkavsko*” and “*štokavsko*”. In addition, we can see where each dialect is spoken in Croatia and places where croatian speakers live. Some of the literary authors who wrote or are writing in that dialect are also mentioned for each dialect.

The second part opens the topic of children's language acquisition, the development of children's speech in a multi-idiomatic environment in which the dialect is used, but also the standard Croatian language, and in many other languages. Accordingly, the importance of a stimulating environment for the development of children's speech is emphasized, which should be provided to the child by parents in the immediate and extended family and educators in institutions for early education. The paper also mentions concrete ways, various activities of language expression, which could encourage children's speech and communication development.

The third part emphasizes the value of national identity, and most of the data are based on the document of the National Curriculum for Early and Preschool Education (2014). According to this document, the preschool period is seen as a key period for the development of a child's identity. Among the activities that encourage children's language education, traditional games stand out as those in which the linguistic, cultural and identity component is united, but they are unfortunately less and less present in children's play. In the last section of the fourth part, a list of games that used to be played is brought, and today they are getting closer to complete oblivion.

The fourth part is the core of this thesis because it provides specific information about the possibilities of including Croatian dialect heritage in working with children in kindergarten. The activities carried out, their results and children's reactions are described.

Key words: *children's language acquisition, Croatian dialects, traditional games*

1. UVOD

Suvremeno doba, nove životne navike, veći upliv tehnologije na ljudsku svakodnevicu te za većinu ljudi urbani i individualizirani način života čine da tradicija i stari običaji gube na važnosti i sve su manje prisutni. Teži se k naprednim i novim stvarima, aktivnostima i doživljajima, djeca su zaokupljena novim tehnologijama i novim načinima igre. S druge pak strane, sve su češća upozorenja stručnjaka na povećan broj djece s teškoćama, posebno onima komunikacijskima i vezanima za jezični razvoj, a koje se kasnije vezuju uz teškoće u učenju. Uviđa se u tom kontekstu i posebna vrijednost koje tradicijske igre imaju za dječji socijalni, emocionalni i kognitivni, pa i jezični, razvoj. Što se dječjega jezičnog razvoja tiče, tu valja na umu imati specifičnost hrvatskoga kulturnoga i jezičnoga konteksta u kojem velik broj djece odrasta ovladavajući istodobno dvama idiomima – zavičajnim govorom, tj. kojim od triju hrvatskih narječja, i standardnim hrvatskim jezikom – a od školske dobi počinju sustavno ovladavati i prvim stranim jezikom (usp. Pavličević-Franić, 2006). U odgojno-obrazovnim ustanovama, dječjim vrtićima i školama, često se zanemaruje ono primarno djetetovo jezično znanje – znanje njegova materinskoga dijalekta. Dijalekti se na određen način doživljavaju kao govor kojim djeca trebaju govoriti samo u svojim kućama, samo doma. Govori li neko dijete ili odrasla osoba svojim dijalektom, oni se i danas nerijetko mogu susresti sa zbunjenim ili prijekim pogledima drugih, čak i s izrugivanjem.

Današnje je društvo sklono nominalnom prihvaćanju različitosti, no pitanje je je li doista to tako. Promatrajući tu sklonost s aspekta jezika, koji je prema Marku Pagelu¹ najmoćnija ljudska osobina, može se uočiti kako jezična raznolikost dovodi i do raznih predrasuda, razlika i neprihvatanja. Jezik nam omogućuje da dijelimo ideje i da surađujemo jedni s drugima, sklapamo razne poslove, usklađujemo naše aktivnosti, no različitosti jezici i različiti dijalekti unutar jednog jezika često dovode do odbijanja i nezainteresiranosti za drugu osobu.

Važno je stoga već u predškolskoj dobi graditi temelj za prihvaćanje svakog jezika i dijalekta kao jednako vrijednoga, odnosno temelj za jezičnu toleranciju, za toleranciju različitih kultura i identiteta. Roditelji i odgojitelji imaju ključnu ulogu u razvijanju takve svijesti kod djeteta. Svaka se kultura uči, a ne nasljeđuje se biološki. Procesom enkulturacije ljudi prenose

¹ Usp. Mark Pagel (2011). Kako je jezik promijenio čovječanstvo. Dostupno na: https://www.ted.com/talks/mark_pagel_how_language_transformed_humanity?language=hr

svoju kulturu s jednog naraštaja na drugi, a uče ju odrastajući s njom. Implementacija svih narječja hrvatskog jezika u vrtić jedan je od načina učenja prihvaćanja prijatelja u igri, s dozom razumijevanja, strpljivosti i ljubavi, kakvim god on dijalektom govorio.

2. HRVATSKI JEZIK I NARJEČJA

Hrvatski je jezik onaj kojim se koriste Hrvati. Službeni je jezik u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Prema Hrvatskoj enciklopediji hrvatski jezik obuhvaća standardni (književni) hrvatski jezik s jedne strane, a s druge sve dijalekte kojima Hrvati govore.² Srodan je bosanskom te crnogorskom i srpskom jeziku, kao i ostalim južnoslavenskim jezicima. Svi ti jezici imaju zajedničko ishodište u praslavenskom i staroslavenskom jeziku, a tijekom stoljeća razvili su se kao samostalni jezici. Hrvatski standardni jezik ima dugu pretpovijest u bogatoj hrvatskoj pismenosti, koja počinje već krajem 9. st. U početku se pisalo žanrovski različitom mješavinom hrvatskoga crkvenoslavenskog jezika i čakavskoga idioma. Do 12. st. u pisanoj uporabi bila je glagoljica, a kasnije se hrvatski zapisivao i ćirilicom, koja će se kod Hrvata razviti u razmjerno samostalnu inačicu (bosančica), a od 14. st. i latinicom, koja se do tada upotrebljavala samo za latinski jezik.

Najraniji zapis hrvatske pismenosti, Bašćanska ploča (11. stoljeće), pisana je čakavskim narječjem, a početak hrvatske književnosti oslonjen je na čakavsko narječje koje se isprepliće s hrvatskom redakcijom staroslavenskoga, pa se može govoriti o prisutnosti staroslavenskog, čakavskog i hibridnog pisanog jezika u hrvatskom srednjovjekovlju, uglavnom nastalog miješanjem crkvenoslavenskoga jezika i organskih čakavskih idioma (isto).

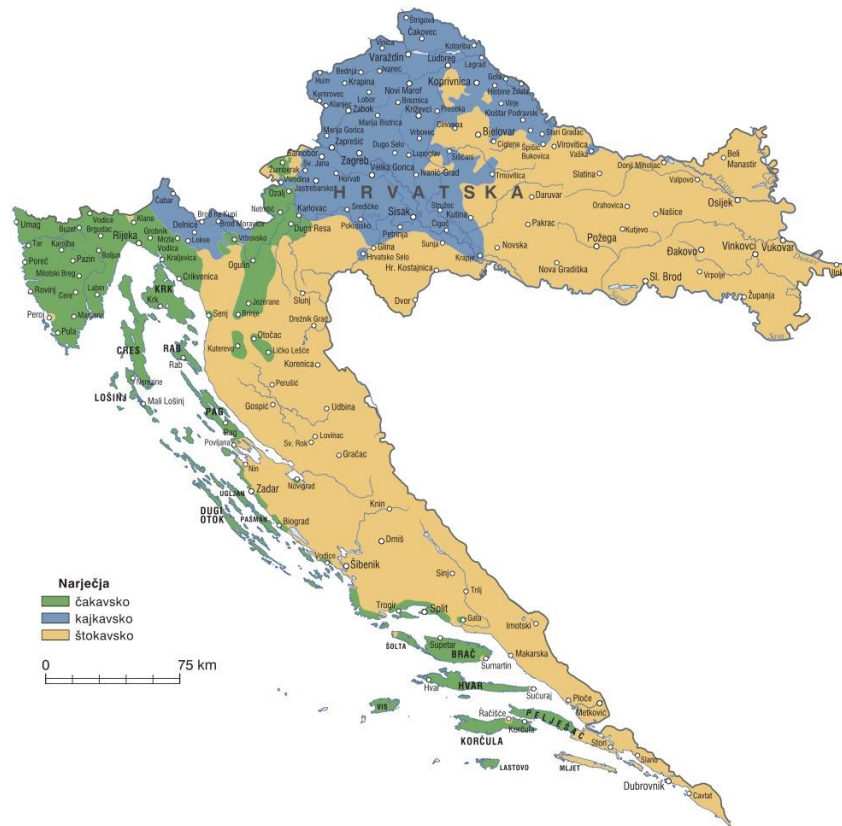
Sve je Hrvate jednim jezikom, hrvatskim književnim ili standardnim jezikom, i jednom grafijom, latinicom s posebnim znakovima za palatale (gajicom) ujediniio Ilirski pokret u prvoj polovici 19. stoljeća (usp. Calogjera Rogić, 2010).

Hrvatski jezik ima tri narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko. Nazive su dobila prema upitnim zamjenicama *ča*, *kaj* odnosno *što*. Narječja se dijele na dijalekte, dijalekti na skupine govora, a skupine govora na mjesne govore.

Hrvatski standardni jezik svoje izražajno bogatstvo temelji na svim narječjima, a činjenica da je standardiziran prema novoštokavštini i štokavskoj književnoj tradiciji ne znači da je štokavski dijalekt jednak standardnome hrvatskom jeziku. Standardni i sva narječja imaju osobine i norme prema kojima su prepoznatljiva. Kada se govori o narječjima i dijalektima treba imati na umu i to da dijalekti i narječja predstavljaju važan segment kulturne baštine i

² *Hrvatska enciklopedija*. Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26386>

tradicije određenog kraja koji je posljednjih godina prilično ugrožen sve izraženijom globalizacijom.

Slika 1. Karta Hrvatske s označenim govornim područjima svih triju narječja
(Izvor: <https://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>)

2.1 Štokavsko narječje

Štokavsko je narječje jedno od triju narječja hrvatskoga jezika, a u cjelini pripada srednjejužnoslavenskom dijaistemu.³ Naziv je dobilo prema upitnoj zamjenici *što*. Hrvatskim štokavskim govorima govore Hrvati u Republici Hrvatskoj, Republici Bosni i Hercegovini, Republici Crnoj Gori (Boka kotorska) i Republici Srbiji (Srijem i Bačka). Izvan matičnoga jezičnog prostora hrvatski štokavski govori nalaze se u Italiji (pokrajina Molise), u Republici Kosovo (pokrajina Kosovo) i u Rumunjskoj (Karaševo). Za razliku od čakavskoga i kajkavskoga koji su gubili teritorij, štokavsko se narječje širilo za vrijeme osmanlijskih ratova. Hrvatski štokavski govori većinom se jasno razlikuju od ostalih govora istog narječja svojim posebnim zapadnim značajkama i svojim vezama s čakavskim i kajkavskim govorima.

³ *Hrvatska enciklopedija*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59945>

Štokavsko narječje hrvatskoga jezika čine sljedeći dijalekti (prema Brozović, 1997; Lisac, 2004): slavonski dijalekt (staroštokavski ikavski), zapadni dijalekt (bosansko-zapadnohercegovačko-dalmatinski novoštokavski ikavski), istočnohercegovački dijalekt (novoštokavski jekavski). Slavonskim dijalektom govori se u posavskoj (uključujući okolice Orašja u BiH) i u podravskoj zoni, manje u Baranji i u Bačkoj te u Mađarskoj. Zapadni dijalekt zahvaća zapadnu Hercegovinu i dio južne Bosne sve do Jajca i zone sjeverno od Travnika i Zenice, zapadno i sjeverozapadno od Livna, teren oko Bihaća i još niz manjih oaza u BiH. Na jugu tim se dijalektom govori od Opuzena i Metkovića do Omiša, a dalje prema sjeverozapadu obala je uglavnom čakavska. Tomu dijalektu pripada i Dalmatinska zagora. Istočnohercegovački dijalekt zauzima na jugoistoku područje istočno od srednjeg i donjega toka Neretve sve do zapadne, srednje i sjeverne Crne Gore i do zapadne i jugozapadne Srbije, uključujući i jugoistočnu Bosnu i najveći dio bosanskoga Podrinja sve do Save. Sjeverozapadni dio tog dijalekta čine mnogobrojna mjesta u zapadnom dijelu BiH te u Hrvatskoj (Baranja, Slavonija, Žumberak, Banija, Kordun, Gorski kotar, Lika, sjeverna Dalmacija).

2.2 Čakavsko narječje

Naziv čakavskoga potječe od upitne zamjenice *ča*, koja se danas više ne govori na cijelom području čakavskog narječja. Na najistočnijim čakavskim otocima Korčuli i Lastovu, na čakavskom dijelu Pelješca i na mnogim odsjecima uskoga čakavskog obalnog pojasa govori se *što* (ili *šta*), a u Istri oko gornjeg toka Mirne i u dijelu čakavskih govora južno od Kupe *kaj*. Dobar dio čakavštine prihvatio te štokavske ili kajkavske samostalne zamjeničke oblike, u mnogim se takvim govorima i dalje upotrebljava čakavski oblik uz prijedloge (kao *zač*, *poč* i sl.).⁴ Čakavski govori prostiru se uglavnom na jadranskoj obali i otocima, a u Lici i Pokuplju prodiru i prilično duboko u kopno. Čakavština obuhvaća sve otoke od Krka i Cresa do Lastova i Korčule. Mljet je prvi štokavski otok. Dijalektolozi se slažu u tome da je čakavsko narječje zauzimalo prije daleko veće područje nego što ga sada zauzima. Čakavsko narječje je najzapadnije hrvatsko narječje koje je dosta srodno s većinom zapadno-štokavskih dijalekata (Lisac, 2009). Veliku povezanost ima i s pojedinim staro-čakavskim dijalektima, slavonskim miješanim dijalektima i istočno-bosanskim jekavskim dijalektima.

⁴ *Hrvatska enciklopedija*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13143>

Čakavsko narječje može se podijeliti na 6 dijalekata (usp. Lisac, 2004): buzetski ili gornjomiranski dijalekt prostire se u sjevernom dijelu kopnene Istre; jugozapadni istarski ili štakavsko čakavski dijalekt zauzima najveći dio jugozapadne istarske obale južno od donje Mirne, pripada mu i vodički kraj u sjevernoj Istri; sjeveročakavskomu ili ekavskočakavskomu dijalektu pripadaju dijelovi istočne i srednje Istre, Hrvatsko primorje do Bakra i otoci Cres i sjeverni Lošinj; srednjočakavski ili ikavsko-ekavski dijalekt zahvaća sve otoke od Krka i južnoga Lošinja do Ugljana i Dugog otoka, obalu od Kraljevice do Novoga, Senj i sve govore u unutrašnjosti, ličke i pokupske; južnočakavski ili ikavskočakavski dijalekt isprekidano se prostire obalnim pojasom od Novigrada do Cetine, pripadaju mu i otoci od Pašmana do Korčule i Visa. Migracijski govori toga dijalekta nalaze se u sjeverozapadnoj i dijelu srednje Istre. Lastovski ili jekavskočakavski dijalekt govori se na Lastovu.

Počeci hrvatske pismenosti vezani su za čakavštinu kojom su napisana mnoga djela rane hrvatske pismenosti i književnosti.

Unatoč pritisku standardnoga hrvatskog jezika i obližnjih štokavskih govora, čakavski se govori i danas upotrebljavaju u svakodnevnome sporazumijevanju. Štoviše, pojedini vrlo dobro čuvaju arhaičnost zabilježenu u opisima s početka 20. st. Čakavštinu njeguju i lokalne zajednice objavljujući novinske tekstove, poeziju i prozu te uprizorujući drame na materinskom idiomu, a nerijetko se objavljuju i rječnici lokalnih govora.

2.3 Kajkavsko narječje

Naziv kajkavskoga potječe od upitne zamjenice *kaj*. Kajkavsko narječje obuhvaća sjeverozapadni dio hrvatskoga jezičnog prostora i Gorski kotar. Izvan granica Republike Hrvatske kajkavskih govora ima u Mađarskoj (kod Nežiderskog jezera, u Pomurju i Podravini) te u Rumunjskoj.⁵ Baš kao i čakavski, kajkavski su govori očuvali puno arhaizama u glasovima, sintaksi, oblicima i leksiku. Hrvatski jezikoslovac Dalibor Brozović (1997) kajkavsko je narječje podijelio u šest dijalekata: zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski, križevačko-podravski, prigorski, donjosutlanski i goranski. Mijo Lončarić (1996) pak razlikuje petnaest dijalekata kajkavskoga narječja, a to su: plješivičkoprigorski, samoborski, gornjosutlanski, bednjansko-zagorski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, podravski, sjevernomoslavački, glogovničko-bilogorski, gornjolonjski, donjolonjski, turopoljski, vukomeričko-pokupski,

⁵ *Hrvatska enciklopedija*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29817>

donjosutlanski i goranski. Ta zorno svjedoči o znatnim razlikama što postoje između pojedinih kajkavskih govora u akcentuaciji, fonologiji i morfologiji.

Jedna od karakteristika kajkavskog narječja je učestalost deminutiva, odnosno hipokoristika, kao i velik broj germanizama (npr. *furt*, *vanjkuš*, *ancug*, *vaservaga*, *bademantel*, *fercajg*) i hungarizama (npr. *beteg*, *betežen*, *hasen*). Naime, kajkavski su krajevi dugo bili u blizini tih područja, a nekoliko su se stoljeća i razvijali životom u istoj državi.

Sva su tri hrvatska narječja živo prisutna u svakodnevnom govoru govornika hrvatskoga jezika, često djeca kao materinski usvajaju upravo koji od dijalekata. Stoga dijalekti i dijalektno izražavanje imaju i identitetsko značenje, kako za odrasle govornike tako i za djecu. Detaljnije o dječjem ovladavanju hrvatskim jezikom te o identitetskoj sastavnici dijalekata i dijalektnog izražavanja donosi se u nastavku teksta.

3. DJEČJE OVLADAVANJE JEZIKOM

Svako zdravo dijete odrastanjem u govorećoj ljudskoj okolini ovlada jezikom i jezičnom komunikacijom već u ranom djetinjstvu. Ovladavanje jezikom krovni je pojam koji uključuje usvajanje jezika (prirodan i spontan način ovladavanja karakterističan za prvi/materinski jezik) i učenje jezika (formalan, planiran i najčešće institucijski način ovladavanja karakterističan za drugi/strani jezik) (usp. Jelaska i sur. 2005).

3.1 Razvoj dječjega govora

Govor je socijalni fenomen te je njegov razvoj moguć isključivo putem socijalizacije, no da bi dijete ovladalo govorom, mora postojati organska, biološka osnova za to. To znači da dijete treba imati dobar sluh (putem sluha usvaja ritam, tempo, intonaciju govora), imati dobru govornu motoriku, razvijenu slušnu percepciju, imati razvijenu sposobnost razlikovanja glasova te ljudsku jezičnu sposobnost. Govor se smatra bitnim primjerom prirodnog učenja jer ono do svoje četvrte godine može savladati materinski jezik bez potrebe za izravnim poučavanjem. Sve što je potrebno jest poticajno okruženje i okolina koja će ga poticati i omogućavati mu da uči na sebi prihvatljiv način – okolina koja će pratiti njegove mogućnosti, želje i potrebe jer dijete će samo stvarati i razvijati svoj govor (Miljak, 2009). Budući da je govor usko povezan s kognitivnim, emocionalnim, socijalnim i fizičkim razvojem djeteta, njega nije moguće poticati zasebno, već se njegov razvoj mora poticati poticanjem ostalih funkcija i djetetova razvoja uopće. Dječji govor se razvija komunikacijom s roditeljima, a za razumijevanje i poticanje dječjeg govora, vrlo je važno poznavati faze razvoja govora i pritom treba imati na umu da se svako dijete različito individualno razvija.

Prvi krik novorođenog djeteta, prvi je izraz ljudskoga govora, a isto tako su smijeh i plač prvi izraz djetetove neverbalne komunikacije kojima ono izražava svoje zadovoljstvo ili nezadovoljstvo. Može se primijetiti kako djetetova komunikacija zaista počinje vrlo rano iako je u početku neverbalna i ne postoje smislene riječi kojima dijete može izraziti svoje potrebe. Upravo zato dijete putem neverbalne komunikacije (plač, smijeh) izražava svoje potrebe i na taj način „govori“ roditelju što želi. Interakcijom djeteta, majke i okoline, neverbalna komunikacija postupno prelazi u verbalnu odnosno kod djeteta se polako oblikuje govor.

Najčešće se razvoj djetetova govora dijeli na dva razdoblja – predverbalno razdoblje i verbalno razdoblje. Pod predverbalnim razdobljem podrazumijeva se razdoblje djetetova života do otprilike navršene prve godine. U predverbalnom razdoblju stvaraju se preduvjeti za daljnji razvoj govora i jezika. U tom razdoblju također postoji nekoliko faza razvoja govora. Prva je faza ona prijerodna u kojoj dijete izloženo zvukovima sluša i pamti ljudski govor (usp. Kovačević (1996)). Sljedeća faza traje od rođenja do 2. mjeseca, a to je faza fiziološkog krika i refleksnog glasanja. Fiziološki krik jest fonička reakcija organizma na unutrašnje ili vanjske stimulanse, a prepoznaje se u djetetovu plaču, smijehu, jaukanju, dahtanju, stenjanju i kričanju. (Šikić i Ivičević Desnica, 1988) S obzirom na to da dijete još ne može govoriti, putem kričanja komunicira s roditeljima, reagira na vanjske podražaje, a krik se manifestira putem plača, smijeha, jaukanja i slično. U ovoj fazi dijete se refleksivno glasa i na razne načine komunicira s roditeljima, a roditelji shvaćaju što im dijete želi reći. Takva spontana glasanja odražavaju fiziološko i emocionalno stanje djeteta. Na početku drugog mjeseca kod djeteta se razvija slušna koncentracija kao reakcija na ljudski govor, pa tako izgleda kao da pažljivo sluša roditelje i okolinu. S obzirom na to da se tada razvija i slušna koncentracija, u toj je fazi potrebno govoriti s djetetom kako bi se i dalje razvijalo na tom području. Druga faza traje od 2. do 5. mjeseca, a karakterizira ju promjena krika, pojava smijeha i gukanja, pa se još zove i faza gukanja (Velički i Katarinčić, 2011). Krik više nije jednoličan, već je izražajan i bogat. Nadalje, gukanje je povezano s osjećajem ugone, pa ga nalazimo kod djece svih kultura i kod djece oštećena sluha. Pod utjecajem okoline, gukanje se počinje mijenjati. Kada dijete komunicira gukanjem, a roditelji mu odgovaraju govorom, dijete postupno usvaja glasove koji se koriste u njegovoj okolini. Treća faza traje otprilike od 4,5 do 7 i pol mjeseci starosti djeteta. Tada se pojavljuju glasovne igre i brbljanje i dijete izgovara sve više suglasnika. Pojavljuje se početno glasanje, poput *baa*, *maaa*, *taa*, koje će kasnije prijeći u slogovno brbljanje. Slogovno brbljanje je ponavljanje slogova uz kontrolu sluhom, što je značajno za razvoj govora jer se odvojeni glasovi spajaju u glasovne sekvence na osnovu kojih se gradi govor (Posokhova, 2008.). Četvrta faza traje od 7,5 mjeseci do 12,5 mjeseci odnosno do prve godine djetetova života. Za nju je karakteristično aktivno slogovno brbljanje. Paralelno se razvija početno razumijevanje ljudskog govora. Na kraju predverbalne komunikacije dojenče svjesno reagira na svoje ime, na riječ „*Ne!*“, na jednostavan nalog („*Daj mi loptu!*“) te usmjerava pogled prema imenovanim osobama i predmetima („*Gdje je tata?*“). (Posokhova, 2008).

Kada dijete u razvoju svoga govora prijeđe iz neverbalne faze u verbalnu, pa se ritam slogova pretvori u ritam riječi, kaže se da je dijete progovorilo. (Velički i Katarinčić, 2011)

Verbalno razdoblje počinje pojavom prve riječi i traje do automatizacije govora, a kod većine djece prva se riječ pojavljuje između 10. i 15. mjeseca života. U dobi od godinu, godinu i pol, dijete izgovara riječi koje imaju funkciju rečenice (holofraze). U ovoj dobi se proširuje obujam riječi koje dijete poznaje, odaziva se na vlastito ime, a do dvije godine starosti zna i do pedeset riječi. (Šikić i Ivičević Desnica, 1988). Od pojave prve riječi postupno se razvija i gramatika, a s 2,5 godine dijete uz vlastito ime počinje vezivati „ja“ koje se odnosi na tjelesno „ja“. To znači da dijete doživljava sebe kao posebnost u odnosu na okolinu. U trećoj godini dijete se koristi svim vrstama riječi, a rečenica mu se sastoji od 3 ili više riječi. Dijete u ovoj dobi dobro vlada osnovnim govornim disanjem i primjenjuje osnovna gramatička pravila. Može se reći da je ovladalo osnovama materinskog jezika. U periodu od druge do šeste godine, izgovor glasova postaje razumljiv i jasan, broj riječi se povećava, a govor postaje gramatički ispravan (Posokhova, 2008). Dijete razumije, treba i voli kratke priče i bajke u dobi od 2,5 do 3 godine.

Prvi opis dječjeg jezika u Hrvatskoj dao je Ivan Furlan 1961. godine. Glavni zaključak tog opisa je da se porast proširivanja rječnika kod djece ostvaruje prije svega kroz povećanje djetetove govorne aktivnosti. Jezik je kompleksan sustav i moguće je u njemu izdvojiti veći broj komponenti koje se odnose na glasove, značenje, ukupnu strukturu i svakodnevnu uporabu. (Berk, 2015). Proces ovladavanja jezikom znači ovladavanje četirima njegovima komponentama, a to su: fonološka, gramatička, pragmatička i semantička komponenta. Fonološka komponenta odnosi se na usvajanje glasovnog sustava i pravila koja upravljaju strukturom i slijedom govornih glasova. Gramatička komponenta označava upotrebu jezičnih oblika nekog jezika, a sastoji se od sintakse, tj. pravila prema kojima su riječi organizirane u rečenicama i morfologije, tj. primjene gramatičkih oznaka za označavanje broja, vremena, padeža, lica, roda, aktivnog i pasivnog oblika itd. Pragmatička komponenta jest sposobnost da se upotrebom govora nešto uradi ili postigne, odnosno da se komunicira. Ona podrazumijeva pravila za primjereno sudjelovanje u komunikaciji. Da bi uspješno komunicirala, djeca se trebaju izmjenjivati u razgovoru, držati se iste teme i jasno izražavati svoje mišljenje. Također, trebaju shvatiti kako geste, boja glasa i kontekst pojašnjavaju značenje. Semantička komponenta podrazumijeva sposobnost razumijevanja i priopćavanja značenja, a odnosi se na rječnik i način na koji su temeljni pojmovi izraženi u riječima i kombinacijama riječi (Berk, 2015). Ovladanost jezikom uključuje svladavanje svake od navedenih komponenti jezika i njihovo kombiniranje u fleksibilan komunikacijski sustav (isto). Poznavanje svih komponenti jezika izuzetno je važno i potrebno kako bi se razumjela uobičajena i očekivana jezična djelatnost, ali isto tako i ona jezična djelatnost koja ima određenih nedostataka i poremećaja.

Poznavanje komponenti jezika i zakonitosti njihova razvoja važno je za sve koji su uključeni u brigu o djeci, pa i za odgojitelje.

Najbliže i najprirodnije okruženje za dijete je njegova obitelj te ona ima najznačajniju ulogu u procesu razvoja dječjega govora. Prije svega na razvoj govora utječe emocionalno i socijalno ozračje u obitelji, koje značajno određuje i komunikacijsko ozračje. Što se samoga jezika tiče, dijete će usvojiti onaj jezik/jezike kojim/kojima se njegova primarna okolina (obitelj) koristi. Ako se u toj zajednici razgovor odvija na kajkavskom, čakavskom ili štokavskom narječju, upravo će takav govor dijete usvojiti te će to biti njegov materinski govor. Dijalekt postaje djetetov prvi govorni sustav te na temelju njega ono usvaja elementarne odnose. Kada dijete ulazi u određenu instituciju, vrtić ili školu, ono na temelju svog zavičajnog govora usvaja standardni hrvatski jezik. Zbog toga je važno da se njegov prvotni, materinski jezik ne zanemari nego naprotiv da se potiče njegovo korištenje.

Svrha dijalektnih sadržaja u aktivnostima s djecom jest osvještavanje uloge dijalekta u komunikacijskoj i stvaralačkoj praksi i njegova odnosa prema standardnom jeziku. Koristeći tekstove na narječju kao pomoć kod usvajanja jezičnog standarda, potiče se djecu na svijest o kulturološkoj, sociološkoj i emocionalnoj vrijednosti hrvatskog jezika sa svim njegovim narječjima.

3.2 Roditeljska i odgojiteljska uloga u stvaranju poticajnog okruženja za djetetov govor

Komunikacija s djecom odvija se uvijek i u svakom trenutku koji se s djecom provodi. Djeca su od rođenja posebno usmjerena na druge ljude, uživaju u interakciji s njima, njihovom dodiru, mirisu, licu i glasu. Neurobiološka usmjerenost socijalnom svijetu je temelj, biološka osnova razvoja komunikacije i socijalnog učenja (Ljubešić i Capanec, 2012). Poticanjem interakcije i komunikacije s djetetom potiče se i njegov jezik i govor.

Ukoliko odgojitelj djecu percipira kao kompetentne, razborite i inteligentne osobe koje uče surađujući s drugima, tada će i svoju odgojnu praksu usmjeriti tako da dopušta djetetu samostalnost u aktivnostima, što će potaknuti dijete na interakciju s drugom djecom i odraslima. Odgojitelj, da bi bio poticajan govorni uzor djetetu i da bi smanjio mogućnost jezično-govornih poremećaja, mora paziti na izražajan govor i pravilan izgovor, treba imenovati sve čime je dijete okruženo i opisivati radnje koje obavlja s djecom, slušati sa zanimanjem sve što mu dijete govori. Tako, primjerice, ako dijete upotrijebi koju kajkavsku riječ, odgojitelj bi tu riječ trebao

ponoviti na standardnom jeziku kako bi na taj način djetetu dao do znanja da su obje riječi točne i pravilne, ali treba i objasniti djetetu u kojem kontekstu i okruženju se koja riječ koristi.

Mozak je podatan i bilježi sve što iz djetetove okoline učestalo dopire do njega. Stoga je ozračje poticajno za zdrav emocionalan razvoj vjerojatno najvažniji temelj koji roditelji djeci mogu pružiti (Ljubešić i Capanec, 2012). Nužna je ljubav, zaštita i sigurnost koju pružaju roditelji, stoga briga za djetetov emocionalni razvoj treba uključivati i brigu o okruženju u kojemu djeca odrastaju, a to je obitelj. Naime, upravo će način na koji roditelji odgovaraju djetetovim signalima i potrebama, uz djetetove genetske predispozicije, imati odlučujući utjecaj na razvoj mozga, ličnosti i raznih vještina koje ono s vremenom usvaja.

Čitanje djetetu i s djetetom ne potiče samo razvoj govora već utječe i na druge aspekte razvoja (Velički i Katarinčić, 2011). Čitanje potiče misaoni razvoj tako što dijete putem priča može doživjeti situacije u kojima se u stvarnom svijetu ne bi našlo te iz njih učiti. Nažalost, većini djece danas nedostaju takve aktivnosti. Roditelji, poslom zaokupljeni, često zanemaruju razgovor s djetetom, onaj razgovor koji će dijete poticati da se samo izražava, ali zanemaruju i druge mogućnosti poticanja dječjega jezičnoga razvoja – zajedničko čitanje, zajedničko pjevanje, igranje tradicijskih igara i sl. Isto kao što su dobar odgoj i poticajno ozračje neprocjenjivi za mentalno i emocionalno obogaćivanje djeteta za čitav život, tako su neprikladno (govorno) ponašanje, zanemarivanje ili izravno zlostavljanje oblici mentalnog osiromašivanja, čije vrlo negativne posljedice također mogu trajati cijeloga života.

Suvremeno djetinjstvo većine djece u zemljama zapadnoga svijeta, pa i u Hrvatskoj, provodi u znatnoj mjeri u dječjim vrtićima. Kako odgojitelji u okviru odgoja i obrazovanja djece u institucijama za rani i predškolski odgoj mogu poticati dječji jezični i kulturni razvoj, promišlja se u sljedećem dijelu rada.

4. IDENTITETSKA SASTAVNICA ODGOJA I OBRAZOVANJA U RANOJ DOBI

S obzirom na to da je *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014) službeni dokument propisan u Republici Hrvatskoj koji sadrži temeljne vrijednosti odgoja i obrazovanja djece rane i predškolske dobi i kojem se rukovode svi odgajatelji u radu s djecom, spomenuta su neka njegova načela, vrijednosti i ciljevi koji su usko povezani s temom ovoga rada. Jedna od vrijednosti *Nacionalnog kurikuluma* jest identitet, a poima se na sljedeći način: „Odgoj i obrazovanje pridonose izgradnji osobnog te kulturnog i nacionalnog identiteta djeteta. Doba globalizacije, koje obilježava miješanje različitih kultura, svjetonazora i religija, zahtijeva odgoj i obrazovanje koje djetetu omogućuju da oblikuje identitet „građanina svijeta“, a pritom sačuva svoj nacionalni identitet i svoju kulturu te društvenu, moralnu, jezičnu i duhovnu baštinu.“ (*Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, 2014: 21) I doista, prema napisanome može se vidjeti kako je uloga dječjeg vrtića te svih djelatnika zaposlenih u njemu pomoći djetetu u razvoju identiteta.

Vrtić treba djetetu pomoći da razumije sebe i vlastiti identitet, ali i identitet drugih s kojima se susreće u vrtiću i široj socijalnoj zajednici. Treba pomoći djetetu da samostalnim i slobodnim izražavanjem izriče svoju pripadnost i kulturu, a to se može upravo pridavanjem pozornosti narječju i narječjima. U kontekstu ostalih vrijednosti koje promiče *Nacionalni kurikulum*, sa sigurnošću se može reći da je usmjeravanje pozornosti na narječja u dječjim vrtićima usklađeno sa svim vrijednostima odgoja jer se time kod djece potiče humanizam i tolerancija te se razvija dječja autonomija (*Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, 2014). Od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, navedenih u *Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, posebice se može istaknuti komunikacija na materinskome jeziku i stranim jezicima te kulturna svijest i izražavanje.

Svaka odgojno-obrazovna ustanova ima svoju kulturu, a ta kultura obično odražava ideje i norme dominantne kulture, koja može biti vrlo različita od kulture djece govornika manjinskih/drugih jezika ili pak dijalekata. Kultura u kojoj dijete raste, a koja je često različita od kulture iz koje dolaze odgojno-obrazovni djelatnici ili kulture koja se promovira u odgojno-obrazovnim institucijama, također oblikuje njegov identitet, kao i osjećaj pripadnosti i vrijednosti. Ukoliko dijete u svome okruženju ne prepoznaje elemente vlastite kulture, vlastitog osobnog i skupnog identiteta, vrlo rano može postati svjesno razlika i nedodirljivosti između

dvaju svjetova – njegova stvarnog života i onoga što se u vrtiću/školi smatra „normalnim“. Zbog toga dijete može usvojiti uvjerenje kako je kultura njegove obitelji, njegova obitelj, a time i ono samo kao dio te obitelji „manjkavo“ ili da škola nije prikladna za njega i da ono ne pripada školi. Svaka od tih pretpostavki može biti vrlo štetna za dijete jer će negativno utjecati na razvoj njegova samopoštovanja. Ako se tome doda i negativno vrednovanje nekih slojeva osobnog identiteta od strane društva u kojem živi, onda nema mnogo izgleda da će dijete uvažavati i pozitivno vrednovati sebe.

Predškolsko razdoblje ključno je razdoblje za razvoj djetetova identiteta, razvoj samosvijesti, samopouzdanja, kao i odnosa prema sebi, drugima i svijetu. Vođen tom spoznajom vrtić stvara ozračje temeljeno na kulturnoj baštini i ljudskim vrijednostima, a svaka je kulturna baština dijelom vezana i uz identitet.

Identitet se definira kao osjećaj samoga sebe, odnosno osjećaj vlastitosti.⁶ Krije se u odgovoru na dva pitanja: „*Tko sam ja?*“ i „*Je li dobro biti to što sam ja?*“. Odgovori na prvo pitanje, pa tako i dijelovi identiteta, mogu se odnositi na: uloge koje imamo u životu (sin/kći, brat/sestra, učenik, prijatelj, i sl.); mjesto gdje smo rođeni i gdje živimo (država, regija, grad, općina, dio grada, i sl.); rasnu, nacionalnu i religijsku pripadnost, spol i seksualnost, tjelesne karakteristike (boja kose, očiju, rast, težina i sl.); pripadnost manjinskoj ili većinskoj grupi; ono što želimo biti; ono što ne želimo biti (npr. nisam dječak/djevojčica, sportaš sam, i sl.).

Kad se o nacionalnom, regionalnom ili lokalnom identitetu radi, a svaki se od njih izražava prvenstveno pripadnim mu govorom (jezikom, narječjem, dijalektom), on se gradi i usvajanjem kulturne baštine na tom području. Ta se kulturna baština kao tradicija prenosi s naraštaja na naraštaj. Dječja kultura također ima svoje posebnosti u različitim krajevima. U nastavku teksta detaljnije se govori o nekima od tih posebnosti.

⁶ Korak po korak: Tko sam ja? Dostupno na: <http://www.korakpokorak.hr/upload/Sadrzaj/besplatni-resursi/knjige-i-brosure/korak-po-korak-reyn-brosura-tkosamja-big.pdf>

4.1 Tradicijske igre

Tradicija kao kulturno nasljeđe prenosi se odgojem, razvojem i oblikovanjem specifičnog načina života određene zajednice te usmenom ili pismenom predajom i primjenom (Matasović i sur., 2003). Iako se sadržajno i nazivljem može razlikovati u različitim podnebljima u kojima se razvijala, temeljne postavke i vrijednosti pojedine tradicijske igre mogu biti identične za sve narode i zajednice.

U ne tako davnoj prošlosti djeca su se igrala odmaknuta od odraslih. Uglavnom su se igrala u prirodi, najčešće manipulirajući prirodnim i neoblikovanim materijalom. Vrsta i sadržaj igara bili su povezani s godišnjim dobima – raspoloživim prostorom i prirodninama kao igračkama. Igra je bila determinirana spolom i dobi djece. Svaka tradicijska igra ima specifična pravila čije je prihvaćanje i usvajanje nužno za sudjelovanje u igri. Dok su neka od pravila bila osnovna i nepromjenjiva, pojedine tradicijske igre sadržavale su dogovorena ponašanja koja su bila prilagođena trenutnim specifičnostima, potrebama, željama i mogućnostima sudionika. (Duran, 2001)

Prirodni i neoblikovani materijali koje su djeca pronalazila u prirodi: kamenčići, štapovi, šišarke, granje, šiblje, drvo, trstika i slično, bile su prvotne dječje igračke. Hrana je bila dragocjena te je tek rijetko bila igračka, primjerice kesteni, orasi i bademi. Svi ti materijali pružali su djeci mogućnosti razvoja imaginacije. Svoje igračke djeca su znala samostalno ili uz pomoć roditelja izrađivati od ostataka obrađenog drva, tkanina, konca, gumba, čarapa, konopa ili vune. Zbog neimaštine tih je materijala, a posljedično i igračaka, bilo malo. Gotovo svaka tradicijska igra promiče zajedništvo, suradnju i povezanost među djecom. U suvremenom društvu igra je sve češće individualizirana i socijalno siromašna te sve rjeđe susrećemo djecu u zajedničkoj igri na otvorenom (Visković i Topić, 2020).

Nažalost, u suvremenom društvu tradicijske igre, poglavito zajedničke igre u prirodi, sve su manje zastupljene, ponajviše zbor promjene načina života te sve veće otuđenosti među pripadnicima zajednice.

Igre s pjevanjem su igre s pravilima, a među njih ubrajamo, osim igara uz glazbu i pokret, još i brojalice i sve vrste dječjega recitiranoga ritmičnoga govora (Gospodnetić, 2015). One sadrže i plesni i glazbeni dio. Pravila igara s pjevanjem kreću se od jednostavnijih do kompliciranijih i složenijih igara.

Kad govorimo o dječjim pjesmama, razlikujemo dječje pjesme i pjesme za djecu. Dječje pjesme su pjesme koje su djeca sama stvorila, dok su pjesme za djecu stvorili odrasli (Knežević, 2012).

Nekada su starija djeca bila ta koja su mlađu djecu učila igre, a danas taj zadatak imaju odgojitelji.

Djeca danas imaju priliku upoznati se s tradicijskom dječjom kulturom, folklorom, pjesmama, plesovima, igrama, običajima, nošnjama i instrumentima putem folklornih igraonica organizirane u vrtićima i školama, pojedinim skupinama u vrtiću koje se intenzivnije bave folklorom, te u folklornim društvima.

Slika 2. Djeca kao nositelji tradicije

(Izvor: <http://www.kronikevg.com/tag/djecji-folklor/>)

Ovdje će se navesti neke od hrvatskih tradicijskih igara, prema knjizi *Škrinja zaboravljenih igara* koja je nastala kao rezultat školskog projekta učenika drugog razreda osnovne škole Legrad u šk. god. 2012./2013.⁷

LONČIĆI

Djeca su podijeljena u parove, lončice i kume. Lončići čuče, a kume stoje i svaka kuma drži na svom lončiću desnu ruku. Jedan kupac sebi želi kupiti lončić i obilazi okolo. Kada kupac nađe onog kojeg želi, pita: „*Pošto kume, lonac?*” Kuma koja stoji iznad tog odabranog lončića

⁷ Dostupno na: <http://os-legrad.skole.hr/skola/projekti>

odgovara: „*Ni po pet, ni po šest, ni po sedam, e baš ti ga ne dam!*” Na to kuma potrči uokolo, a kupac za njom. Tko prije stigne natrag do lončića, lončić je njegov.

SKRIVAČI

Jedno dijete žmiri na mjestu koje se zove pik. Ono broji od jedan do deset i kaže zatim „*Tko se nije skrio magarac je bio. Ja idem!*“ Za to vrijeme svi se sakriju. Kada dijete koje je žmirilo traži, oni sakriveni pokušavaju prije njega dotrčati do pika i viknuti: „*Pik-pak za mene!*” Onaj koji se spasio ne mora žmiriti idući put. Ako onaj koji je žmirio, prije sakrivenoga dotrči do pika, dodirne pik i vikne: „*Pik-pak za...* (i izgovori ime djeteta).”, tada otkriveno dijete idući put žmiri jer se nije uspjelo spasiti. Ako je više djece, žmiri se po dogovoru.

IGRA KOLO

Djeca stoje u krugu. U sredini je jedno dijete. Ostali pjevaju pjesmicu: „*Igra kolo, igra kolo u dvadeset i dva, u tom kolu, u tom kolu lijepa (izgovaraju ime) igra. Biraj (ime), biraj (ime) koga ti je drago, samo nemoj, samo nemoj koga nemaš rado.*” Dijete bira svoj par pa se pjesma nastavlja: „*Sad se vidi, sad se zna, ko se kome dopada, sad se vidi, sad se zna, ko se kome dopada*”. Djeca se vraćaju u krug, ponovno se bira dijete koje će biti u krugu i igra se nastavlja.

NOĆ-DAN

Jedno dijete izgovara riječi *noć* ili *dan*, bez redosljeda. Na riječ *noć* djeca moraju čučnuti, a na *dan* ustati. Cilj je da se djeca zbune jer tada ispadaju iz igre. Pobjednik je onaj tko zadnji ostane u igri.

KALODONT

U igri sudjeluje dvoje i više djece. Prvo dijete izgovori neku riječ, npr. torba. Iduće dijete mora smisliti riječ koja započinje s posljednja dva slova prve riječi, npr. banka, zatim može reći kalodont što je cilj igre jer se na slova nt ne može nadovezati nijedna riječ. Dijete koje je izgovorilo riječ kalodont, pobjednik je ili gubitnik (prema dogovoru skupine).

LANAC PROBIJANAC

Djeca su raspoređena u dvije skupine. Jedna skupina je lanac, drže se za ruke. Prva vikne: „*Lanac!*” Druga: „*Probijanac!*” Prva: „*Koga ćete?*” Druga: „*Koga vam je drago.*” Tada se jedno dijete iz prve skupine zalijeće u drugu i nastoji probiti lanac tamo gdje misli da je najslabiji. Ako uspije, vraća se u svoju skupinu, a ako ne uspije, ostaje u lancu. Igra se nastavlja dok se sva djeca ne izredaju.

LEDENA BABA

Jedno je dijete *ledena baba*. On lovi ostale. Kada nekoga zaledi to dijete ostaje zaleđeno i ne smije se micati. Druga djeca ga mogu odlediti. Onaj tko bude zaleđen tri puta, postaje *ledena baba*. Igra se dok svi ne budu zaleđeni.

OKOŠ-BOKOŠ

Djeca skupe šake jednu do druge. Jedno dijete među njima započinje brojalicu tako da prvo šakom udari sebe u bradu, a potom svakog po njegovoj šaci te govori: „*Okoš-bokoš prne kokoš, pita baja, kolko tebi sinko treba jaja za godinu dana.*” Dijete na kojem se zaustavi, mora reći broj. Tada se brojalica nastavlja za taj broj. Dijete na kojem se zaustavi, ispada iz igre. Igra se nastavlja dok ne ostane posljednji koji je i pobjednik.

POKVARENI TELEFON

Djeca stoje ili sjede u redu. Prvi šapne onome do sebe riječ ili rečenicu koju je smislio. Ona se šapće do kraja reda. Zadnji u redu mora je izgovoriti glasno. Obično se puno toga izgubi i krivo čuje pa je vrlo smiješno ono što zadnji izgovori.

IDE MACA OKO TEBE

Djeca su u krugu. Jedno dijete je mačka. Ono mora ostaviti maramicu iza nekog djeteta, a to dijete iza kojeg je ostavljena maramica mora ga tada uloviti prije nego li se maca vrati na njegovo mjesto. Ako ne uspije, zauzima mjesto mačke. Za to vrijeme djeca pjevaju: „*Ide maca oko tebe pazi da te ne ogrebe. Čuvaj mijo rep, da ne budeš slijep. Ako budeš slijep, otpast će ti rep.*”

SLIJEPI MIŠ

Djeca stoje u krugu. Jedno dijete je slijepi miš. Ono je u sredini kruga i ima zavezane oči. Slijepi miš se mora nekoliko puta okrenuti oko sebe. Tada krene rukama prema ostaloj djeci. Kada dotakne neko dijete mora opipom pogoditi tko je to. Pogađa tako dugo dok ne pogodi a onda mijenja mjesto s onim djetetom čije ime je pogađao.

IZMEĐU DVIJE VATRE

Za ovo igru je potrebno tri igrača. Dvoje djece sa svake strane pokušavaju pogoditi treće dijete koje je između njih. Dijete u sredini se izmiče, a kad ga pogode, gađa onog koji je ušao umjesto njega tj. onoga koji ga je pogodio. Može se igrati i između 4 vatre, a sudjeluju igrači koji su

izbačeni iz polja. Stoje kod međa protivničkog polja i gađaju protivnike, ali samo izvan crte koja omeđuje polje.

4.2 Tradicijske drvene igračke

Tradicijske drvene igračke izrađivale su se od vrbe, johe, javora, bukve ili nekog drugog podatnog drveta. Najčešća inspiracija za izradu igračaka bili su predmeti ili životinje iz svakodnevnog života, umanjenog oblika, obogaćene živim bojama (Biškupić Bašić, 2013). Djetetu igračka mora biti zanimljiva i prepoznatljiva kako bi se u isto vrijeme mogla razvijati njegova maštovitost i sanjarenje o izmišljenom i bajkovitom svijetu. Kada je riječ o drvenim igračkama, mogli bismo ih podijeliti u četiri osnovne skupine: životinje, namještaj, glazbeni instrumenti, prijevozna sredstva. Prvoj skupini pripada i prepoznatljiva zagorska tradicijska igračka – leptir. Leptirovo tijelo učvršćeno je na dva kotačića i ima dva drvena pomična krila. Za pokretanje leptira služi štap. Okrećući kotačiće, krila se pomiču i lupkaju.

Slika 3. Drvene igračke iz Hrvatskog zagorja

(Izvor: <https://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/dvidmarovic/18034-d-vidmarovic-marija-bistrica-srediste-marijanske-poboznosti-u-hrvata.html>)

Zagorskim drvenim tradicijskim igračkama pripadaju i crni konjići koji su pribijeni na podlogu s četiri kotačića ili su upregnuti u zapregu, a poskakuju pokretanjem kotača. Kada je riječ o namještaju, vrlo su poznati stol i stolci, ormar, komodice, škrinje, kreveti u plavoj i crvenoj boji. Umanjeni žičani instrumenti proizvodili su od bukovog, vrbovog i johinog drveta, a izrađivale su se tamburica i bajs.

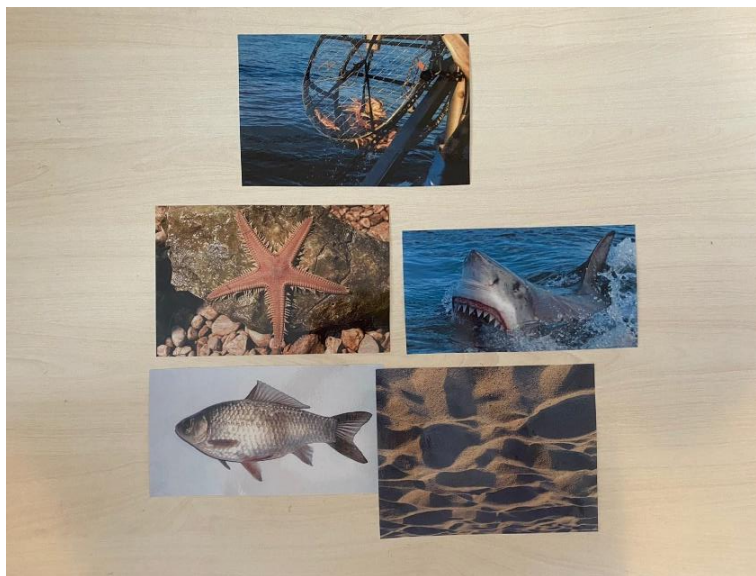
5. UKLJUČIVANJE HRVATSKE DIJALEKTNE BAŠTINE U RANI ODGOJ I OBRAZOVANJE – PRIMJER DOBRE PRAKSE

U pedagoškoj godini 2020./2021 u Dječjem vrtiću Potočić koji se nalazi u Rakovu Potoku provedeno je tijekom dva dana 14 aktivnosti na temu hrvatske dijalektne baštine. Tim se aktivnostima djeci pokušalo približiti čakavsko i kajkavsko narječje. Prije provođenja aktivnosti razgovaralo se s djecom o jeziku, načinima govora, posebnostima govora kojega kraja ili generacija ljudi (*Kako tvoji pradjed i prabaka govore?*)... Tako se dobio uvid u to koliko su djeci poznati dijalektna baština i dijalektni govor. Sva su djeca pokazala zanimanje za temu dijalektnoga govora i za temu starih dječjih igara. Potom su provedene aktivnosti koje su izazvale puno dječjeg zanimanja, u kojima su se djeca dugo zadržavala s visokom pozornošću i voljom da nešto novo saznaju i isprobaju. U nastavku su aktivnosti prikazane redom kojim su i bile provedene u odgojnoj skupini Krijesnica, točnije s djecom predškolske dobi.

Pri radu s djecom u svemu je poštovan *Etički kodeks istraživanja s djecom* (2020), a u skladu s time i na slikama u ovome radu skrivena su dječja lica. Aktivnosti su provedene tijekom lipnja 2021. godine. Ovaj vrtić izabran je zbog unaprijed upoznate kulture vrtića zbog prijašnje provedene stručno-pedagoške prakse u njemu. Vrtić se nalazi na kajkavskom govornom području te je cilj bio istražiti koliko djeca poznaju svoj govor, odnosno dijalekt te kako prihvaćaju njima nepoznati govor, tj. čakavski dijalekt. Tijekom provedbe aktivnosti za čakavsko narječje u skupini je bilo 21 dijete, a tijekom provedbe aktivnosti za kajkavsko narječje u skupini je bilo 25 djece. Sve aktivnosti bile su birane prvenstveno prema dobi djece (predškolska dob). S obzirom na to da je tema aktivnosti bilo narječje i dijalekt, bilo je poželjno da djeca imaju razvijene predčitačke i čitačke vještine. Aktivnostima se nastojalo obuhvatiti sva razvojna područja. U nastavku je prikaz svih provedenih aktivnosti.

5.1 Čakavsko narječje u dječjem vrtiću – prikaz aktivnosti

1. AKTIVNOST

Slika 4. Asocijativne slike (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Asocijativne slike*

Opis aktivnosti: Na stolu su bile posložene slike koje bi po svom sadržaju trebale biti asocijacija na more. Djecu se pitalo na što ih slike podsjećaju, jesu li ikada takvo nešto vidjeli uživo, gdje se to može vidjeti, čemu služi, mogu li imenovati svaku sliku.

Cilj: razvijanje logičkog razmišljanja

Evalvacija: Po samom prikazu slika djeca su odmah prepoznala da takvo nešto ne mogu vidjeti u svom zavičaju.

Neki dječji odgovori:

„Spužva Bob živi u moru“, „Moj deda peca ribu“, „Ja se ne bojim morskog pesa“, „Ja sam na moru našla zvijezdu ali smo ju onda ja i tata vratili natrag u more“

2. AKTIVNOST

Slika 5. Memory na kamenčićima (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Memory na kamenčićima*

Opis aktivnosti: *Memory na kamenčićima* sadržavao je 12 parova. Sve sličice na kamenčićima bile su usko vezane sa svime što je specifično za more i čakavsko govorno područje.

Cilj: razvijanje pamćenja i koncentracije

Evalucija: Djeca su se vrlo brzo snašla u pronalaženju parova. Tražila su više pojmova, odnosno više parova.

3. AKTIVNOST

Slika 6. Djeca strpljivo čekaju svoj red (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Slika 7. Djevojčica pokušava pogoditi što je dodirnula (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Slika 8. Potraga za stvarima (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Senzomotorička potraga za stvarima u vodi*

Opis aktivnosti: Djeca su redom, jedno po jedno, žmireći, gurnula ruku u mali bazen s vodom i izvukla neku stvar ili plastificiranu sličicu. U bazenu se nalazio: tanjur, vilica, ručnik, tjestenina, krastavac, vješalica, grah, dugme, rajčica, luk. Na plastificiranim sličicama bilo je sljedeće: haljina, cipele, prozor, mlijeko, šećer, kišobran, lopta, ljestve, šešir, stepenice, jastuk. Svako je dijete izvuklo jednu stvar ili sličicu, zatim je imenovalo i pokušalo pogoditi kako tu stvar nazivaju ljudi koji žive na moru i uz more.

Cilj: razvijanje senzomotorike

Evalucija: Djeca su strpljivo čekala svoj red i zainteresirano slušala odgovore svojih prijatelja. Dječje reakcije prilikom stavljanja ruku u vodu bile su posebno zanimljive i dirljive. Većina je djece odugovlačila traženje predmeta kako bi što duže imala ruke u vodi. Sva su djeca znala imenovati stvari na standardnom hrvatskom, no kada su trebali reći kako se to naziva na čakavskome bilo je nedoumica i netočnih iskaza. Neki od dječjih odgovora na pojedine predmete su: tanjur – *pir*; lopta – *bala*; luk – *poriluk*; stepenice – *štenge*; mlijeko – *mliko* (jedina riječ koju su sva djeca znala čakavski izreći).

4. AKTIVNOST

Slika 9. Čitanje i prepoznavanje riječi na morskim zvijezdama (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Slika 10. Potraga za slovima (Izvor: isto)

Slika 11. Pronalaženje riječi po zadacima (Izvor: isto)

Naziv aktivnosti: *Prepoznavanje i spajanje slova u riječ*

Opis aktivnosti: Djeci su bile ponuđene razne riječi na papiru u obliku zvijezde. Riječi su im bile poznate iz prethodne aktivnosti u kojima su saznala kako koja riječ glasi na čakavskom narječju. Riječi na čakavskom narječju pokušali su pročitati. Svako je dijete pročitalo jednu riječ sa zvijezde i nakon toga je uslijedila nadogradnja aktivnosti. Na stolu su bila sva slova koje sadrže pojedine riječi. Svako dijete je trebalo uzeti jednu riječ koja je napisana na zvijezdi i zatim pokušati spojiti razbacana slova kako bi se dobila ista riječ koja piše na zvijezdi. Nakon toga je djeci bila ponuđena tablica s određenim zadacima. Uz vodstvo odgojiteljice trebali su prvo pronaći sve riječi napisane na zvijezdama koje u sebi imaju 2 slova A, zatim koja u sebi imaju 2 slova U, 2 slova O, koje imaju u sebi barem jedno slovo Š, Ž, V te riječi koje počinju slovom B.

Cilj: razvijanje samostalnog rješavanja problema i razvijanje predčitačkih i predpisačkih vještina

Evaluacija: U ovoj odgojnoj skupini sva djeca imaju dobro razvijene predčitačke i čitačke sposobnosti, što se moglo jasno vidjeti u prvom dijelu ove aktivnosti. Sva su djeca uspješno pročitala odabranu riječ. U drugom dijelu u kojem su djeca trebala složiti riječ od slova se već vidjela jasnija razlika koliko je koje dijete savladalo prepoznavanje i spajanje slova u riječ. Nekoliko je djevojčica čak samoinicijativno počelo pridruživati dvije riječi. Većina djece je uspješno i brzo odradila ovaj zadatak, dok je nekoliko djece imalo poteškoća u pronalaženju pojedinih slova. U trećem dijelu ove aktivnosti sva djeca su se izvrsno snašla. Traženje riječi koje u sebi imaju određena slova bilo im je jednostavno.

Slika 12. Složena riječ (Izvor: isto)

Slika 13. Samoinicijativna aktivnost (Izvor: isto)

5. AKTIVNOST

Prijepisi pjesama: (Izvor za sve prijepise:
Petrasov Marović, T. (1975) Ča triba govorit)

Slika 14. T.P. Marović: Ča triba govorit

(Izvor: privatna arhiva)

CVIT I DITE

Cvite!
Ča od tebe
Još lipše
Miriše?
-Dite!

RUŽNE RIČI

Najprin se moramo dogovorit:
RUŽNE SE RIČI NE SMU GOVORIT.

Ma zapravo su i ružne riči lipše,
samo će se one uz nas ružno lipše.

Moj tata smatra, ako nisu previše
ogavne,
da su sve riči, ka i judi, ravnopravne.

Ričiman se malo moremo i igrat:
rečemo niku – i stanemo se smijat...

Na primjer:

Mala Maša plače,
spustili jon gaće,
tukli je po guzi.
pa je sad u tuzi.
Zašto su je tukli?
Zato ča je seku Ružicu
lipo poslala – u guzicu ...

(Auuuuuuuuuuuuuu!)

PUTEN VITAR PUVA

Puten vitar puva
svakoga izuva.
Kad ostasmo bosu,
dugo nas je nosi.
Kad nas je bacija,
vas se zacenija.
„Smij se, smij se, vitre,
dopašće te citre!“
Dopale ga citre,
„Ne smiješ se vitre!?”
Dugo si se smija,
ma si izdušija!“
Štucigaju ga tice
s eletrične žice.
Sunce na umoru.
Tija noć na moru.
Povrj svakog gnjizda
sedi jedna zvizda.

ŠPORKI ROKO

U našu kalu zvanu Dišpet
bija jedan mulac
ča ni jema rišpet
Ne samo da nikoga ni pozdravja
vengo ka' bi vode pija
nikomu ni nazdravja
A šporak je ka' prase bija
jerbo se prat nikad ni tija
Ni zmiije ni zime ga ni bilo straj
i uvik mu je barenko jedna noga bila bosa
pa je jema kvintal sline ispo nosa
koju nikad ni tra
I prozvaše ga – Šporki Roko
jer mu je sve bilo šporko:
ruke, noge, lice, a deboto i joko!
Ma tako je š njin bilo
samo dok je bija mali
a čin je ponaresta
-posta je ka i ostali ...

Naziv aktivnosti: *Upoznavanje dječje čakavske književnosti*

Opis aktivnosti: Djeca su sjela na tepih u kutić čitanja i pažljivo slušala svaku pjesmu koju je odgojiteljica interpretirala. Tijekom i nakon pjesme analizirala se svaka riječ, njezino značenje, uspoređivala se s istoznačnom standardnom riječju. Neke od nepoznatih riječi su bile: *zacenija, citre, štucigaju, šporki, rišpet, baremo, kvintal, deboto, joko*.

Cilj: razvijanje aktivnog slušanja

Evaluacija: Djeca su pažljivo pratila i slušala svaku riječ u pjesmama ne bi li što prije digli ruku kada odgojiteljica pita zna li netko što koja riječ znači. Kada je odgojiteljica izrekla riječ u kontekstu pjesme, djeca su većinom znala pogoditi što ona znači. Najviše ih se dojmila pjesmica *Ružne riči* te su inzistirali da se pročita dvaput.

6. AKTIVNOST

Slika 15. Natjecateljska igra (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Natjecateljska igra*

Opis aktivnosti: Ovu igru igralo je po troje djece. Svako dijete imalo je svog pijuna (riba, rukavice za plivanje, kantica za pijesak). U igri se koristila „čarobna kocka“ koja ima brojeve do četiri. Svako dijete jednom baca. Ukoliko baci kocku i ispadne prazno polje, ima pravo baciti kocku još jednom. Neka polja označena su zvjezdicama. Polje označeno zvjezdicom je sa zadatkom. Neki od zadataka su: *reci ime svog brata/sestre, najdraža boja, najdraže jelo, skoči dvaput, zagrlj prijatelja, najdraža životinja, jednostavni matematički zadaci poput $2+3$, riječ grah na čakavskom* i slično. Kada dijete dođe do takvog označenog polja, odgojiteljica pročita zadatak koje dijete izvuče. Pobjednik je ono dijete koje prvo dođe do kraja.

Cilj: razvijanje matematičkih vještina

Evaluacija: Djeca su uz razvijanje matematičkih vještina razvijala i strpljivo čekanje na svoj red, te pokazala velik interes na zadatke tijekom igre.

7. AKTIVNOST

Slika 16. Objašnjanje pravila igre (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Slika 17. Ključni dio igre s pjevanjem Čvorak (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Igra s pjevanjem (Ravni kotari)*

Opis aktivnosti: Djeca brojalicom odrede tko će preuzeti ulogu *čvoraka*. Zavežu mu maramu oko očiju. Oko njega naprave kolo, drže se za spuštene ruke i koračaju u smjeru kazaljke na satu. Kada otpjevaju cijelu pjesmu zaustave se, a dijete s povezom preko očiju im prilazi i dotičući rukama po glavi i tijelu, ali i po glasu, nastoji nekoga prepoznati i imenovati. Ako pogodi mijenjaju mjesta, a ako ne, isto dijete nastavlja igru kao *čvorak*. Dok se pjeva pjesma, istodobno se i plješće u ritmu.

Čvorak, čvorak, slušaj sada

Kako pjeva naša mlada.

Haj pogodi tko je to

Pa ćeš ići na mjesto.

Haj pogodi tko je to

Pa ćeš ići na mjesto.

Cilj: razvijanje glazbene osjetljivosti uz pokret i ritam

Evalvacija: Pri objašnjavanju pravila ove igre većina djece je spomenula kako je to slično kao igra Slijepi miš. Sva su djeca rado sudjelovala i strpljivo čekala da budu *čvorak*. Zahtijevali su da se igra nastavi i u dvorišnom dijelu vrtića.

5.2 Kajkavsko narječje u dječjem vrtiću – prikaz aktivnosti

1. AKTIVNOST

Slika 18. Uzimanje iz košare velikom pincetom (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Senzomotorička igra s velikom pincetom*

Opis aktivnosti: Na stol je postavljena velika košara u kojoj su se nalazile razne sličice naliježljene na dno plastičnih čaša. Zadatak je da velikom ili malom pincetom svako dijete pokuša izvući jednu sličicu između rupa trakica, imenovati ju, reći čemu služi i kako taj predmet izgovaraju u svojim kućama. Na sličicama je bilo sljedeće: traktor, kukuruz, jastuk, trešnja, tanjur, mlijeko, krava, svinja, pas, koza, jabuka, pšenica, krastavac, haljina, grah, košara, vješalica, kišobran, cipele, ljestve, stepenice, prozor, rajčica, šešir.

Cilj: razvijanje vještine govora

Evaluacija: Djeca su vrlo aktivno sudjelovala u ovoj aktivnosti, prepričavala razne proživljene događaje te si međusobno postavljala pitanja. Usput su spominjala i čakavske nazive za pojedine predmete iz prošle aktivnosti.

Slika 19. Pincetni hvat (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

2. AKTIVNOST

Slika 20. Traženje slova za određenu riječ (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Pridruživanje slova uz odabranu riječ*

Opis aktivnosti: Svako dijete odabralo je jednu riječ napisanu na kajkavskom narječju koja je u prošloj aktivnosti bila spomenuta. Tu riječ je dijete pročitao te je zatim pokušao pridružiti odgovarajuće slovo na kvačici na slovo odabrane riječi. Točnije, od pomiješanih kvačica koje su se nalazile na stolu dijete je trebalo sastaviti riječ koju je prethodno odabralo.

Cilj: razvijanje samostalnosti i samopouzdanja

Evalvacija: Djeca su s velikim entuzijazmom započela spajati slova s odabranom riječi, no bilo je različitih rezultata. Većina je djece uspješno spojila slovo na kvačici sa slovom u riječi. Neka su djeca pridružila točna slova, ali s obrnute strane riječi.

Slika 21. Složena slova uz riječ (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

3. AKTIVNOST

Slika 22. Križić-kružić u modifikaciji riba-krava (Izvor: privatna arhiva)

Naziv aktivnosti: *Riba – krava / Križić – kružić*

Opis aktivnosti: Na stolu je ponuđena kartonska ploča sa žutim i zelenim spužvicama. Na pet zelenih spužvica nalaze se sličice krave, a na žutim spužvicama sličice ribe. Cilj je igre poredati prije protivničkog igrača tri spužvice iste boje u okomiti, paralelni ili kosi niz. Pobjednik igre je onaj tko prvi uspije složiti tri spužvice u nizu.

Cilj: razvijanje logičkog razmišljanja

Evalucija: Djeca su od prije bila upoznata s pravilima igre križić – kružić, pa im je to dalo dodatnu sigurnost u igri sa sličicom krave i ribe koje predstavljaju opreku kajkavskog i čakavskog narječja.

4. AKTIVNOST

Slika 23. Slaganje dijelova slika (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Slagalice*

Opis aktivnosti: Djeci je bilo ponuđeno niz različitih slika koje asociraju na okruženje u kojem žive, sve ono što su mogli ili bi mogli vidjeti u svojoj okolini. Te slike bile su razrezane na različite dijelove, pravokutnike, trokute, kvadrate te ih je trebalo spojiti u jednu cjelinu.

Cilj: razvijanje fine motorike

Evalvacija: Slike koje su bile nepravilno razrezane i na veće dijelove djeca su slagala lakše, a za ravne i uske dijelove im je trebalo više vremena.

5. AKTIVNOST

Slika 24. Rasprava tijekom natjecateljske igre (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Natjecateljska igra*

Opis aktivnosti: Odgojiteljica podijeli djecu u dva tima. Svaki tim se sastoji od troje djece. Svakom djetetu u timu dodijeli se njegov skup riječi. Jedan skup riječi predstavlja jedno od hrvatskih narječja. Igra započinje kada odgojiteljica na sredinu stola stavi sliku nekog predmeta. Odgojiteljica izgovori na sva tri narječja taj predmet i kad kaže „Sad“, djeca krenu tražiti u svom skupu riječi određenu riječ s obzirom na narječje koje imaju. Kada pronađu riječ, ubace tu riječ u svoju ploču u svoje narječje. Runda je gotova kada sve troje djece iz tima točno pronađe riječ. Pobjednički tim je onaj koji najprije pobjedi svih pet rundi, odnosno bude brži u

potraži za ispravnim traženim riječima. Igra se pet rundi, tj. na stol se stavlja pet slika. Kad se nakon pet slika proglašuje pobjednik, dolazi na igru novih šest igrača, odnosno dva tima.

Cilj: poticanje na aktivno slušanje i koncentraciju

Evalucija: Djeca su s obzirom na kompleksnost igre vrlo dobro razumjela što se od njih očekuje i koji je njihov zadatak. S ovom igrom su se, što je sasvim logično, teže uhvatila u koštac djeca koja nemaju dobro razvijene čitačke vještine. Njima je odgojiteljica pomagala na način da ih potiče i upućuje na pažljivo slušanje prvog slova, odnosno glasa u riječi, kako bi što brže pronašli odgovarajuću riječ.

Slika 25. Objašnjavanje pravila (Izvor: isto)

Slika 26. Razvrstavanje riječi po narječjima (Izvor: isto)

6. AKTIVNOST

Slika 27. *Imbra Houstovnjak* u dječjem vrtiću (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Upoznavanje kajkavske dječje književnosti*

Opis aktivnosti: Dvoje je djece pomagalo odgojiteljici držati listove papira ilustrirane bajke, dok su ostala sjedila na tepihu u kutiću za čitanje. Prije samog čitanja odgojiteljica je spominjala nekoliko riječi na kajkavskom kako bi su djeci određene riječi poznate. Neke od tih riječi su: *bleščeći, črlene, dekla, dišale, gruntati, houst, cajt, kmica, kraluš, mužikaši, najenput, nahitavati, nigdar, prosil, sfaleti, steza, spuknul, ščapiti, štel, tulike, vužgani, zdigel, zeti, zmazan*. Tijekom čitanja svaki list papira ilustrirane bajke odgojiteljica je prepričala na standardnom jeziku. Ispričan je samo dio ilustrirane bajke, a nakon pročitane djeca su imala priliku izreći svoj prijedlog završetka bajke.

Cilj: bogaćenje vokabulara

Evalvacija: Djeci je većina riječi zasebno bila poznata, no tijekom čitanja na kajkavskom narječju teško su pratila i razumjela tijekom radnje. Riječi koje su sva djeca razumjela: *dišale, mužikaši, najenput, prosil, sfaleti, steza, spuknul, zdigel, zeti, zmazan*.

7. AKTIVNOST

Slika 28. Biranje brojalicom tko će prvi udariti *pinjatu* (Izvor: privatna arhiva autorice rada)

Naziv aktivnosti: *Pinjata sa slatkišima i riječima*

Opis aktivnosti: Prije samog udaranja *pinjate* odgojiteljica je rekla pravila. Svako dijete nakon raspuknute *pinjate* trebalo je uzeti jednu malu vrećicu iz *pinjate* u kojoj su se nalazila dva slatkiša i napisana riječ na kajkavskom ili na čakavskom. Na stolu su bile posložene slike tih riječi. Brojalicom se odabire dijete koje prvo udara *pinjatu*. Udaranje *pinjate* ide redom.

Cilj: razvijanje empatije

Evalucija: Tijekom udaranja *pinjate* djeca su strpljivo čekala svoj red i navijala jedno za drugo. Nakon što su djeca uspjela raspuknuti *pinjatu*, pridržavali su se dogovora i pokušali potražiti gdje se nalazi slika od riječi koju su dobili u vrećici. Polovica djece je uspješno pronašla odgovarajuću sliku uz svoju riječ, no druga polovica je bila vrlo zbunjena i tražili su pomoć odgojiteljice.

Slika 29. U procesu razbijanja pinjate (Izvor: privatna arhiva)

6. ZAKLJUČAK

Njegovanje hrvatskih narječja u vrtiću, školi i široj zajednici ne znači separatizam niti predstavlja opasnost za cjelovitost hrvatske kulture, već naprotiv, time se postiže kohezija, svijest o bogatstvu u različitosti, i čuva se dragocjena hrvatska jezična, književna i kulturna baština. Upravo je rano i predškolsko doba presudno u usvajanju govora, pa zanemari li se ili potisne kaj ili ča u tom razdoblju, on će kasnije govorniku možda postati dalek i odbojan. Narječja i dijalekti, kao bogatstvo jezika, žive i opstaju jedino u živim govornicima.

Djeca su tijekom svih jezičnih aktivnosti kojima su obraćala pozornost na dijalektnu raznolikost hrvatskog jezika bila vrlo zainteresirana. Svaka aktivnost iziskivala je koncentraciju i pažnju djeteta, a oni su je imali u svim aktivnostima. Većina djece koja pohađa DV Potočić žive na kajkavskom govornom području i s velikim su se zanimanjem uključivala u aktivnosti vezane za čakavsko narječje, a još su tjednima poslije spominjala pojedine riječi (npr. *ćaća*, *balun* i *kukumar*). Više ih se dojmila čakavština nego kajkavština. Nakon niza aktivnosti koje su uključivale pojmove na čakavskom i kajkavskom narječju može se zaključiti da su djeca bila zainteresiranija za narječja.

Sve provedene aktivnosti nosila je izrazita dječja čežnja i interes da istražuju, dožive i čuju nešto novo. Djeci je potrebno stalno nuditi nove sadržaje kroz koje mogu istraživati i učiti pomoću svih svojih osjeta. Roditelji i odgojitelji ključne su osobe u ponudi sadržaja kroz koje dijete razvija sve svoje sposobnosti. Svjesnost o odgovornosti koju roditelji i odgojitelji imaju za djecu ključan je čimbenik u izboru kvalitete materijala i sadržaja koji pružaju djeci. Sadržaj dijalektne i jezične raznolikosti među ljudima svakako je vrijedan da se ponudi djeci jer je važno u djece od najranije dobi razvijati svijest o različitim kulturama, kulturnoj baštini i narječjima kako bi se ona osjećala voljenima i prihvaćenima kojim god jezikom govorila.

Literatura

Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Brozović, D. (1997). *Narječja hrvatskoga jezika*. Hrvatski leksikon, sv. 2. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Calogjera Rogić, E. (2010). *Hrvatski dijalekti i povijesni razvoj hrvatskog književnog jezika*, Zagreb, Školska knjiga.

Gospodnetić, H. (2015). *Metodika glazbene kulture za rad u dječjim vrtićima 1*, Zagreb, Mali Profesor.

Jelaska, Z. (2005). *Jezik, komunikacija i sposobnosti: nazivi i bliskoznačnice*, Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Vol. 52, No.4.

Knežević, G. (2012). *Sad se vidi, sad se zna*, Hrvatske dječje tradicijske igre s pjevanjem, Zagreb, ETHNO.

Kovačević, M. (1996). *Pomaknute granice ranoga jezičnoga razvoja: okvir za novu psiholingvističku teoriju*, Suvremena lingvistika, Vol 41-42, No 1-2.

Lisac, J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing-Tehnička knjiga.

Lisac, J. (2004). *Hrvatska dijalektologija 1*, Hrvatski dijalekti i govori štokavskoga narječja i hrvatski govori torlačkoga narječja. Zagreb: Golden marketing Tehnička knjiga.

Lisac, J. (2004). *Hrvatska dijalektologija 2, Čalavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.

Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

Matasović, R., Anić, V., Goldstein, I., Brozović Rončević, D., Goldstein, S., i Jojić, Lj. (2003). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Novi liber.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014.

Pavličević Franić, D. (2006). *Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije: Lahor-časopis za hrvatski, drugi i strani jezik*, Vol 1, No.1

Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Buševac: Ostvarenje.

Šikić, N., Ivičević Desnica, J. (1988). *Govorno jezični razvoj i njegovi problemi*, Vol 5, No.1.

Velički, V., Katarinčić I. (2011). *Stihovi u pokretu: Malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa, d.d.

Vlada Republike Hrvatske, Vijeće za djecu (2020.), *Etički kodeks istraživanja s djecom: drugo, revidirano izdanje*. Zagreb: Vlada RH, Vijeće za djecu.

Mrežne stranice:

<http://www.korakpokorak.hr/upload/Sadrzaj/besplatni-resursi/knjige-i-brosure/korak-pokorak-reyn-brosura-tkosamja-big.pdf> (preuzeto 27.6.7.2021.)

<https://www.enciklopedija.hr/> (preuzeto 5.6. 2021.)

https://www.ted.com/talks/mark_pagel_how_language_transformed_humanity?language=hr (preuzeto 27.6.2021.)

<https://www.yumpu.com/xx/document/view/63160291/imbra-houstovnjak>(preuzeto 28.5.2021.)

Prilozi

Prilog 1.

SUGLASNOST RODITELJA ZA FOTOGRAFIRANJE I SNIMANJE U SVRHU IZRADE DIPLOMSKOG RADA

Svojim potpisom dajem suglasnost odgojiteljicama iz DV Potočić i studentici Moniki Krajačić da se moje dijete dana 2.6.2021. i 9.6.2021. fotografira i snima u svrhu izrade diplomskog rada pod naslovom Hrvatska dijalektna baština u dječjem vrtiću, te prihvaćam objavljivanje pisanih i likovnih radova moga djeteta _____ (ime i prezime djeteta, ime odgojne skupine). Studentica se obvezuje da će snimke i fotografije snimljene u vrtiću koristiti samo za potrebe diplomskog rada, te vrtić neće koristiti snimke i fotografije djece za prezentiranje rada na internetu.

*Molim Vas da ispunite i zaokružite Vaše stajalište o prethodno navedenom.

IZJAVA RODITELJA

Ja _____ (ime i prezime roditelja) izjavljujem da sam upoznat/a s navodima iz suglasnosti o fotografiranju i snimanju mog djeteta te da NISAM/ JESAM suglasan da se moje dijete fotografira i snima u svrhu izrade diplomskog rada.

Potpis roditelja _____

Datum _____

*Potpisano je svih 25 suglasnosti.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, *Monika Krajačić*, izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj diplomski rad pod naslovom *Hrvatska dijalektna baština u dječjem vrtiću* izradila samostalno te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu propisano označeni kao citati s navedenim izvorima iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, srpanj 2021.